

Folklorünsüz alım
Olı Samilin "Qasqaylar və
onların folkloru" kitabı onlara təqdim edirik

avvalı ötan sayfamızda

1982-ci ilde Şiraz ve Firuzabad yaxınlığında Qasqaylar pastalar (iran İslam inqilabının silahlı dastaları) arasında toqquşmalar baş verir. Həmin günlər xatırlanınca şair Əvəzullah Səfəri deyir ki, onda man usşadırm. Xosrov xan bir qrup Qasqayla Məhəp qışlaşdırılmış (o yer indi) Sura qalası adı ilə tanınır) pastalarla vurmuşdu. Hökumətin oraya ordı gəndarındını görüb adamları qırğına verməmək üçün başından dəstəni dağıtdı. Deyirdiyən özü da gizlice Şiraza gəlir ki, buradan Pakistana getsin. Ancaq gəds bilmedi. Onu tutub mühakimə etdi, dan sonra gətirib Firuzabadda gülləldilər. O il ki Xosrov xan öldürüldü, onda bəzim evimin Firuzabaddayı, biz de Firuzabadda idik. Yadmıdımız ki, atababalarıñı o geçə şəm yandırmadılar. O axşam çarq alısmadılar.

Evlər tamam qarənfilmiş idi. Həmi Xosrov xan yaşa tutdu.

Xosrov xanın casodunu galin Şirazda dəfn etdir. Odebi Şirazdır. Hər i sənbyəyin 29-də, Xosrov xan dəfn olunun gün Qasqaylar onu qəbri başına toplanır, fatih oxuyur, güz dastları qoyular. Qasqay ehtəmanı və elbəylerinin bir cıxı xərçənliklər sərgün edilir və ya taqiblərdən qurtulmaq üçün özləri qəpmalı olurlar. Tə İbrahimov (Şəhən) "Qasqaylar" kitabında yazar ki, Qasqay eli İran elatlan sırasında an mütəşəkkil, nizamizətməli, güclü, nüfuzlu, varlı, böyük el birliyi olmuşdur (sah.200).

Əyəsi (yiyəsi)

Nasır Əkber olan bağda

Yüz ilər boyu Farslarda arasında yaşamasaların baxmaqara, Qasqaylar həle de bəzim Fars və Ərab dilində işlədiyimiz bəzi sözələr Türkicə işlədir. Məsələn, bəzim bəzədən dedim ki, sözələr aya deyir. Əyə (yeyə) sözü bəzə bəzə dialektilər həle de işlədir. Qasqaylar şeir yir, şəhər, şəhər deyən, mahm oxuya-na yırçı, şəhər deməyə mahm oxumağı yırıqlamışdır. Axşam Azərbaycanın qənəqlər şərafına Nasır Əkberinə bagında toplantı vardi. Ona görə manım şərafına yzmırmañ k, o toplantıda işlər edənlərdən cəmi üç neftinri – Ərsalan Mirzeyini, Mənucət Kəyanının və xanımı Turan Şəhəbzəni öncədən təniriyim. Azərbaycandan hanisi ziyləmə getse, onun şərafına belkə də dəhə gəzlini şəkilli edəcəklər. Yani təcrübəti artıraq toplantıları təribəti və formali da zənginlaşacak, 30-dan çox şair, yaçı, alim və müsicicinin qatıldığı toplantı Ərsalan Mirzeyi apardı. Bu toplantı 1970-80-ci illərdə işlər etdiyim toyları, qonaqlıqları, ad günlərin xatırladı.

Yani sen da, səz də, müsəjdi da, Ərsalan bay da peşəkar təmadi kimi məscidi idaridir. O, qığın bir havasla öz şərindən bir parça deyəndən sonra adamların buraya na maqsadla toplandı-

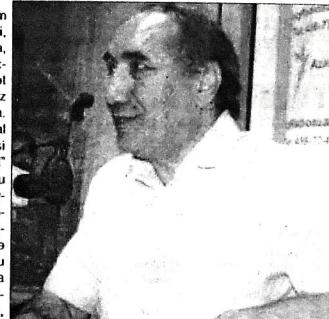
rindən, onları birfəndi rən milli dəyərlərdən söz açdı, məcisin aqsaq-qalı Mənucət Kəyanının hayal və yaradıcılığından danışbı sözə ona verdi. Mənucət Kəyanı Eləzığda keşirilən Novruz simpoziumundan, orada menimə olan səhbbərlərdən, yaradıcılığın yolu vən Türk xalqlarının bugünkü durumundan, ondan bir-biri ilə six alaqə qurmaşın vacibləyindən danışı.

Ərsalan Mirzeyi doktor Bahadırin rəssamlaşdırıcı uğurunu, onun mülli dəyərlərə yüksək qiymət verməsinin danışından sonra sözü ona verdi. Bahadır ise qısa danış və toplantılardan doğqanlığını gətirdi albomda müller, nağıllar asasında çəkilmış xeyli

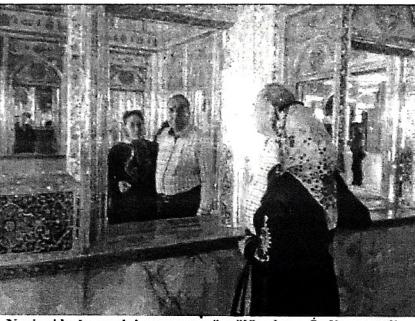
qay Türklerinə nəğmaları). "Zəbanı-Turkiyi Qasqayı və şivəyi nigaresi-i an - Qasqay Türkçesi və onun yazı qaydaları", "Hodamuz-i zebanı-Turkiyi Qasqayı və meba-ni-yi dəsturi-i an - Qasqay Türkçesi özüyərimi və onun qayda qay-naglanı" və b. kitabları nəşr olunub.

Əsədullah Mərdani Rahimi dedi ki, Əli müslümlər xoş goldın arz edir. Türk dili ölümdən minim bi-xismi qanunlarının düzüneniyi an evvelməli dildir. Araşdırıcı qısa nit-qində Türk dil tarixinin özülməni vərək çıxıñ: "Bəs biz görünk ki, diliñim en qədimdir, cahanmə-zərin, bir nev dünyada an qaydalı dillərin sırasındadır. Men üvəni bir Türk, üvəni bir Qasqayı kimi

ram, deyirəm bunu bəydir ki, bir kəs Türk ola, bunnara bax-maya. Şayəl man özüm yüz yol baxmışam. Birisi "Aşun mal alan" di, bərisi "Məşadı ibad" (O olmasın, bu olsun). Çok öy-rəndim ki, bilməndən, kəlmatin-dən. Masəlo buydu ki, biz bu filmde baxada hətta manın qu-am (anam) ki,

Qasqaylar və onların folkloru

Narinqi bağçasında sarayın güzgülü salonu. İndi muzeydir

şəhər var idi. Bu rəsmlər minim de xəsumğa geldi. Onları yaxşıla-taşmaq üçün Ərsalanla şəhərliklik ki, Qasqay nağılları kitabını Bakıda naşr etdiyər və Bahadırının rəsmlərinin de hamim nağıllara illüstrasiyası kimi verək. Ağsaqqal şəhər, asardıncı Əsədullah Mərdani söz verdi.

1331/1952-ci ilde Fars əyalətindən Mərdani Rahimi elinin Cədaiçin (car-dırda suran) obasında anadan olan, ibtidai təhsilini hökumətin qadırlarında açıldıq məktəbdə, orta təhsilini və mülkümlər seminarında Şirazda bitirən Əsədullah Mərdani bər müdədd Qasqay qadırlarından və kəndlərdə maktablarında müəllimlik edib. Sonra liseyde ri-aziyyət müslümlü ixtisasını qazanıb. Rəsəd Universitetin Fars Dil və Ədəbiyyat fakültesini biliib, 30 il ibtidai və orta məktəblərdə, lit-səyərdə müəllim işləyib. 2000-ci ilde isə onu teqəuda göndərildi.

1985-ci ildən Qasqay lehəscinini sözlükünü hazırlamaqla başlayan onu 1989-cu ildə bitirən Əsədullah Mərdanın "Zərb-məsəllər" (Dərbulməsəllər) yaradı. Qasqay - Qasqay Türklerinin zərb-məsəlləri, "Asanakəl" (Terəne-hiya Türkü - Qasqay) - Bayatlılar. Qas-

çox savad yoxlanırdı, heç dərş oxumamışdır, rahat başşarlıları anlıyalar, amma bəzən filmlərə yaxşı anlayamışlar. Xatir budur ki, bəzən Azərbaycanın çox yaxın, yəni cox ixtiلافımız (farqımız) azdır. Bir mələb istirməyən: "Qasqayının o məhliməni (asanakəl) içinde çox Azərbaycan şəhərlərinin adı var, Darband (Darband, İndi - Rusiya altında), Heştərəvan, İrəvan, Tabriz, Naxçıvan itibarı təvaridə varımız orda..."

Axşam kəfərən xidməti, xəzər, arz edəm, minim beləmə bə-lər galı ki, Qasqay ferhəni, ədəbi çox şəhəfirdi, vəqən matbu asərimiz çox azdır. Dar zaman musiqi de elə-bəzər. Bəz istirikrəsu buna görədir, tövsiyə verək, əvvəl baxax bir bəyər mənbə hardadır, baxı yaxınlı. Bəz gedəndən başqarış ilham alaç, istifadə edək. Ümən manbənən an böyügi, minim nəzarəmə evəl Azərbaycanı, sonra Türkiye. Hətta Azərbaycanın baxış artıq yaxındır, ümumişdir la Türkiye. Bize kələmlər ki, dənizşər maxarıcı q, x bular vərdi, Azərbaycanda dərə, amma Türkiye bular dayışılır. Man fikir elərən ham də zəməni müsiki, ham də zəməni adəbiyyat byz gərək Azərbaycanın əsərlərini edirik.

"Agai Əvəzullah Səfəri bizim şəhərimiz və yazarımız, başlılı kılabi vər. Neçə il bənən irali hamkarmızdan, Tebriz işləşən bir dividi verdi mənə. İki-təcə dəfə fil içindiydi. Gətirdim baxdım, xub Azərbaycan filmi içindiydi. Mərhum Üzeyir Hacıbəyovun idi. İki maşhur filmdir ki, mən har vaxt bax-

şərəflik Əli müslümlər qulluquna deyəm. Və bu uzax yolda gəldiğiniz bizi-zim başlığı ucaldı, yəni Əli müslümlər. Bütün gündə fabrik deyəm, bu gün müslümlər gündü. Minim işinə ədəbiyyatdır, Türk ədəbiyyatı. Fars ədəbiyyatında bər xırda iş görürəm, ama aslı işim Türk ədəbiyyatıdır:

Bir kitabi ki yazmışım verəm Əli müslümlərin qulluquna:

"Qasqay Türkəsindən şeir və yazın köklərinə baxıx".

Bu kiçik və sırın nitqini şeirləri ilə davam etdirdi:

Dağdır ayrılığı sel təki gör ya-

şşlərəmiz,

Gəna məclis bazarı yaz çağrı yoldaşlarımız.

Yaşa sən, ta yoliya canımı qur-

bən eylər,

San saq ol, qoy ta bizim darda

şəhərə basırlıq.

Har kas bir cür yarada, yaz eý-

ləyər olımkəmizi,

Sona kim göldə çımrə, nazlı

qəlam qaşlaşır.

Olmusqıñ Ənqə tekkin, bir adi-

miz dildə qalb,

Ta bila dərdimizi Qafqazi sır-

daşlaşmımız.

Biz ki qəm zəncirinə qollarımız

bağıqlıqlı,

Qoy uça basıqlı qala Bakuda

qardaşlaşmımız.

Bu da Əli müslümlər sağlığına bu şeiri ərz edim. Ama Qasqayide qəşəqşərələr yox, yəni ədəbiyyatımız şəyəl Türk dünüstündən bəz Qasqaylar çox gec bu işə başlamışlar.

Əvəzullah Səfəri bundan sonra "Geca keçmiş yaradın" misrası ilə başlayan üzün bər iştirəm - siyasi məmənli şəhərin deyir. Şəhər Ba-kının, Təbrizin, Səvanalının və Qasqayların yaşadıqları bölgələrinin adı çəkilir. Ərsalan Mirzəyi yənə 07-ci şəhərlərinin bir neçə bəy dedikdən sonra sözünlə belə davam edir: "Bizim canın şəhərimiz Kəvalənir, bir şəxusun. Təzzə da adəxalanmış".

ardı var...